

Lletres

Jordi Arbonès

Art i dificultat de les traduccions

El nom de Jordi Arbonès va lligat a la traducció al català d'alguns dels més importants narradors contemporanis de llengua anglesa: Henry Miller, Anaïs Nin, Lawrence, Hemingway, entre d'altres. I, en canvi, la persona de Jordi Arbonès a penes es coneix entre nosaltres, per una raó ben senzilla: resideix a Buenos Aires des de fa més d'una vintena d'anys. Ara acaba de tornar a la capital de l'Argentina, després de quarantacinc dies d'estada a Catalunya, que li han servit, entre d'altres coses, per a entendre millor el guirigall de sigles que s'aboquen damunt l'opinió pública a la recerca del «vot útil». Arbonès se'n va un bon xic impressionat de la magnitud de la campanya, desenvolupada amb uns recursos que, al seu criteri, voregen el malbaratament.

— Però, d'on ve Jordi Arbonès?

— Pot dir-se que el meu interès per la literatura i per la cultura catalana va néixer cap als anys 1950, gràcies a un mestre —Antoni Jaume— que ens ensenyava, en teoria, llengua catalana i, en la pràctica, un micar de tot. Després, amb uns quants amics vam «aterrar» a la Penya Cultural Barcelonessa, situada al carrer de Sant Pere Més Baix, al meu barri, car jo vaig néixer prop de l'Arc del Triomf, a Ribera. Uns quants companys formàvem una mena de penya i a través de la comissió de cultura de l'esmentat centre organitzàrem un conjunt d'actes i conferències que es van acabar quan la policia va tenir-ne coneixement. No fèiem tot en català i, naturalment, no havíem demanat cap mena de permís. A partir d'aquest nucli em vaig relacionar amb Joan Triadó, Jordi Sasanades, Ricard Salvat, Mar Cahner i, també, amb Carles Riba i Joan Oliver, que acabava de tornar de l'exili.

I a Buenos Aires, com he d'anar a parar?

— Per raons familiars. La meua xicota va marxar-hi amb la seva família i jo, és clar, al darrer. Allà em vaig casar i allà sóc instal·lat, sense haver perdut l'esperança de tornar, malgrat les dificultats de tota mena que això comporta, sobretot, de caire familiar, car els meus fills ja comencen a ser grans.

La fallera per les traduccions, com us va venir?

— Ja a Barcelona havia traduït una obreta d'Oscar Wilde per al centre cultural al qual m'he referit. Després, ja a Buenos Aires, vaig ser soci del Casal Català i vaig arribar a dirigir-ne la companyia escènica. Cal tenir present que a Buenos Aires hi ha hagut teatre català quasi des de començament de segle. Al costat d'obres d'autors catalans contemporanis —Benguerel, Ricard Salvat, Maria Aurèlia Capmany, Pedrolo, etc.— vaig traduir una obra d'Arthur Miller i dues de Tennessee Williams: Del pont estant, El tramvia anomenat desig i La gala damunt la teulada. Animat per l'experiència vaig escriure a Joan Oliver, que aleshores ja dirigia les Edicions Proa, i vaig oferir-m'hi com a traductor. Com que no em van contestar de forma

immediata, vaig pensar que la cosa no els interessava. Però poc després arribava una carta de l'Oliver i fèiem tractes.

I aquí va començar la tasca de Jordi Arbonès com a traductor: Per qui toquen les campanes, de Hemingway, El delator, de Liam O'Flaherty, L'amant de Lady Chatterley, de David Herbert Lawrence, Tròpic de Càncer, Tròpic de Capricorn, El temps dels assassins i Primavera negra de Henry Miller, Escals cap al foc i Afrodisiac, d'Anaïs Nin, Allò que el vent s'endugué, de Margaret Mitchell, i d'altres obres que encara romanen inèdites.

No deu haver estat fàcil de publicar aquestes obres en català...

— No gens. La censura ha estat terrible i a més, discriminatòria. Tant pel que fa als Tròpics com a Per qui toquen les campanes, l'editorial va haver d'esperar, seguint instruccions del ministeri, que primer es publicuessin les traduccions castellanes. Això és terrible i, a més, en el cas de les obres de Miller, el ministeri manà que se seguís escrupolosament la traducció castellana, que havia estat convenientment assuaujada. Jo vaig indicar a l'editorial que, en aquestes circumstàncies, era preferible que el llibre no sortís. Afortunadament, l'editorial no va fer cas de les imposicions del ministeri i va tirar al dret i respectà la meua traducció.

— La majoria dels autors que heu traduït —especialment Miller, Anaïs Nin i Lawrence— es caracteritzen per un llenguatge cru en unes obres on l'erotisme té un paper important o predominant. Amb quin criteri lingüístic va afrontar aquestes traduccions?

— D'una banda, tinc una preocupació central: ser fidel a l'original, tot i que ja sé que traduir és, en certa manera, traïr. D'altra banda, però, aquests autors em plantejaren un problema específic i és el de trobar unes correspondències catalanes prou riques. La veritat és que no vaig trobar antecedents literaris catalans en aquest camp, sobretot pel que fa a lèxic eròtic. Però aquest, que consti, és un problema que també van trobar els anglesos quan, per exemple, es va publicar L'amant de lady Chatterley. Cal recordar que ja un crític d'aleshores, Wilson, va remarcar el fet que Lawrence fixava en la literatura tot un vocabulari que fins aleshores n'era absent. En canvi, els francesos no en tenien, en aquest sentit, de problemes, car posseeixen una tradició literària diferent. En el cas concret de Miller, vaig intentar utilitzar termes que tinguessin una connotació simpàtica, allunyats tant del vocabulari científic —que desvirtuaria el sentit— com d'un cert vocabulari massa cru.

— I doncs, com us ho va fer?

— Com he dit, jo vaig néixer en un ambient popular. De jove, vaig treballar d'aprenent en un taller i empenyia el carretó portant paquets al magatzem. En aquest ambient, els obrers parlaven un català popular. Recordo, per exemple, un empaquetador que se servia tot sovint

Jordi Arbonès, vacances a Barcelona (Foto Robert).

de la paraula «xona». Però consti que Miller no solament em va proporcionar aquests problemes. Per exemple, Miller és un autor que moltes vegades passa directament d'un llenguatge col·loquial a imatges d'una gran bellesa, molt riques i poètiques. Aquests canvis són molt difícils de salvar. Però a les traduccions vas salvant els problemes a mesura que es van presentant. El que cal és mantenir-se al servei de l'autor i intentar donar al text la vivor de l'original.

Però Arbonès no solament ha excel·lit com a traductor. Ell és un gran coneixedor de la literatura anglo-saxona i del teatre i de la narrativa catalana contemporània, tal com ha deixat patès en diversos llibres que ha publicat i en els prolegs a moltes de les obres que ha traduït. Ara, per exemple, està a punt de sortir un estudi seu sobre l'obra de Pedrolo.

— Es el resultat de quinze anys de treball, si bé d'una forma no total perquè jo tinc la meua feina a Buenos Aires —la que em permet guanyar-me les mongetes— i la de les traduccions. L'obra es titula Pedrolo contra els límits i intento que sigui, bàsicament, un llibre de divulgació sobre l'obra pedroliana.

— I quines conclusions n'heu tret d'aquesta vasta obra?

— Pedrolo és un renovador de la forma novel·lística. En aquest sentit, ha trencat motlles, no ha seguit la novel·la tradicional. En canvi, en el llenguatge no hi ha hagut una ruptura —a diferència del que fan alguns joves narradors d'ara—, potser perquè quan Pedrolo va començar a escriure era qüestió de construir i no de destruir. D'altra banda, també crec que és certa la influència de les modes estrangeres sobre l'obra de Pedrolo. Però no és veritat que s'hagi limitat a copiar aquestes influències. Hi ha, per exemple, l'ambiciós intent de la sèrie «Temps obert», que és una cosa absolutament original, sense antecedents.

AVUI

23 març 1980

(Passa a la pàgina següent)

Març 1980, núm. 26

18 març 1980

Ha mort l'escriptor Lluís Capdevila

L'escriptor Lluís Capdevila i Villalonga ha mort al Principat d'Andorra, on residia, a l'edat de vuitanta-sis anys. Lluís Capdevila i Vilallonga ha estat un destacat escriptor, dramaturg i periodista.

Va néixer a Barcelona el dia 25 d'agost del 1892. De jove residí a París, i de nou a Barcelona, conreà diverses facetes del periodisme. Fundà la revista «Los miserables» i fou empresonat. Posteriorment, dirigí «L'esquella de la Torratxa», «La Campana de Gràcia» i «La Humanitat» i col·laborà en moltes altres publicacions periodístiques. Com a novel·lista va escriure, entre d'altres, *Balada de les set germanes* (1912), *La glòria de Joan Ramon* (1923), *El pas de l'amor* (1924), *Al cor de la muntanya* (1924), *Venus i els bàrbars* (1927), *La bella i el monstre* (1932) i *Home d'amor i d'aventura* (1935). Sens dubte, però, una de les vessants que més popularitat li donà fou la seva activitat com a dramaturg i comedïgraf: *El seu millor amor* (1918), *Les flors de la guillotina* (1925), *El rei per força* (1928), *La Falç* (1931), *Adriana i l'amor* (1935), *Claror d'alba* (1935), *Crim de mitjanit* (1939), *Tres estampes de Nadal*

(1939) i *Chronique de Nol en temps de guerre*, en edició francesa del 1947 i posterior traducció a l'alemany.

Entre altres llibres de prosa diversa de què és autor, esmentem *Barcelona, cor de Catalunya* (1926), *Per la justícia i per la llibertat* (1932), *Presons d'Europa* (1926), un diari de guerra (1938) primer volum del seu llibre de memòries, *Història de la meua vida i els meus fantasmes*.

Com dèiem, però, la seva obra més popular fou una de teatral: *Cançó d'amor i de guerra*, escrita amb la col·laboració de Victor Móra i musicada per Rafael Martínez i Valls. L'any 1939 hagué d'exiliar-se i esdevingué professor de llengua i literatura catalana i espanyola a la Universitat de Poitiers. Ja jubilat, havia establert la residència a Santa Coloma, al Principat d'Andorra.

Lluís Capdevila fou una figura destacada de la vida bohèmia de la Barcelona d'abans de la guerra, temps en què milità a l'Esquerra Republicana de Catalunya. Serà enterrat aquesta tarda, a les quatre, a l'església de Sant Julià de Lòria, a les Valls d'Andorra.

Ve de la p anterior

Encara ens endinsem amb Arbonès a parlar de la Catalunya nova i de la Catalunya per reconstruir, de la situació lingüística i cultural i, és clar, de l'article d'«Els Marges» i de certes querelles judicials entre escriptors. Arbonès pregunta molt, mostra certa recança a l'hora de tornar-se'n cap a l'Argentina i es manifesta trist per certes novel·lats urbanístiques que ha observat al cap de tants anys com, per exemple, l'enderrocament del seu estimat cinema Triunfo, el del seu barri.

Quan ja es fora de la redacció, penso que la tasca d'Arbonès cal situar-la per dignitat i intencions en la valuosíssima tasca duta terme pels grans traductors catalans. En aquest sentit, els treballs d'Arbonès s'arrangieren ja al costat dels de Carner, Riba, Nin, etc. I, ja en els anys actuals, Folch i Camarasa, Pedroló, Maria Aurèlia Capmany, etc. Incorporar les obres dels grans autors estrangers a la nostra llengua no solament ens permet sintonitzar amb el que passa portes enfora i això es una idea prou clara des del modernisme —sinó fruit el plaer d'unes lectures belles i exemplars. Des de Buenos Aires, doncs, Jordi Arbonès pot estar tranquil.

Agustí Pons

A la vora de...

20 març 1980

Lluís Capdevila

Legeixo al nostre diari que ha mort Lluís Capdevila, que fou periodista i va escriure novel·les, obres de teatre —la més popular: *Cançó d'amor i de guerra*, amb música de Martínez Valls— i llibres diversos. El 1939 s'exilià, va ser professor a la Universitat de Poitiers i ara vivia al Principat d'Andorra.

Jo vaig descobrir Lluís Capdevila en comprar, en una llibreria de vell, Barcelona, cor de Catalunya, editat per Antoni López. No duu data d'impressió (he pogut trobar-la a l'Enciclopèdia: 1926) però en canvi hi ha tota una època «impresa», o impressionada, en aquestes pàgines. En aquest volum, que l'autor qualifica de «guia espiritual», els ulls de Lluís Capdevila —observadors i compassius, irònics i moralistes— retraten una sèrie de carrers barcelonins, i jo, que m'he interessat sempre per aquest tema, m'he sentit captivat per aquests clixés que conserven una atmosfera que, al cap de cinquanta anys, ja és antiga.

«A les nou del matí, la major part dels balcons de la rambla de Catalunya estan oberts de bat a bat. Hi viu gent rica, però treballadora. Amb compte corrent al Banc, potser fins i tot amb automòbil. Però treballadora. A les nou, el senyor és camí del despatx o de l'oficina. La senyora és a missa. La minyona obre els balcons perquè les cambres s'aïegin... Fixeu-vos-hi: la raresa del compte i de l'automòbil, la normalitat de la missa i la minyona...

«La gent va al passeig de Gràcia: el prefereix a tots els altres. Hem dit la gent? Rectifiquem, no vulguem ofendre tan digna i susceptible concurrència: hi van els senyors, els qui oficialment fan de senyor i els afilclonats a senyor. Hi van amb tanta fe, amb tanta perseverància, que moltes vegades, observant-los,

hem cregut que complien una prometença, que anaven al passeig de Gràcia com haurien anat a Montserrat o a Lourdes... «L'obligació d'anar cada dia al passeig de Gràcia en creava una altra: la d'anar-hi a lluir, perquè sense lluir sembla que no es pot passar per senyor. Les senyores no podien vestir més que «crepe georgette», vellut «chiffon», «charmeuse», «kasha», «chamérain». Les pells havien d'ésser autèntiques de «petit gris», de «vison», de «renard». Els capells no podien valer menys de quinze duros. Naturalment, tanta elegància gravava el pressupost domèstic. Si al carrer es feia una vida sumptuosa, a l'interior de la llar la vida era misèrrima. S'estalviava el centim, es feia un règim a base de llegums, bacallà i tasses de comprimits Maggi. Es suprimien les postres i el vi.»

«El passeig de Gràcia és causant de l'anèmia de famílies senceres. Sobretot en el gremi de les minyones de servei. Quan tornen al poble, no poden resistir més tant de senyoriu, hi tornen desconegudes: els ulls enfonsats, amb el rostre groc com una llimona, amb la pell i l'os. La gent del poble mira la pobra minyona amb recel i amb fàstic. A aquella pagesos, que s'afarten com a lladres, ningú no els farà creure que a Barcelona els senyors no mengen. I atribueixen la depauperació de la noia al vici, amo i senyor de les grans ciutats.»

Escric aquestes ratlles a la mateixa hora que és enterrat, lluny d'aquesta ciutat que tant estimà, Lluís Capdevila. Ara, a la seva memòria, aniré a donar un tomb pel carrer d'Aribau que —així ho va escriure— «sempre serà el carrer de la meua joventut».

Josep M Espinàs

Març 1980, núm. 26